

تمایزات بنیادین قبض انبار با اسناد تجاری در مفهوم اخص

نعیم علی نقی^۱

اسماعیل عباسی^۲

مهدی منتظر^۳✉

مرتضی شهبازی‌نیا^۴

حیدر حسن زاده^۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۶

چکیده

اسناد تجاری با توجه به کارکردهای مختلف دارای ویژگی‌های منحصر به فردی هستند. قبض انبار تحت شمول اسناد تجاری در مفهوم اعم قرار می‌گیرد. سند مزبور با اسناد تجاری به معنی اخص چه تمایزات بنیادینی دارند، موضوعی است که در این مقاله با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی بدان پرداخته شده است. اسناد تجاری به معنای اخص شامل برات، سفته و چک می‌باشند که به لحاظ کارایی و خصوصیت‌های عارضی از وجوه اشتراکی با قبض انبار برخوردارند. ظهرونی، مسئولیت تضامنی پرداخت کنندگان از جمله این اشتراکات می‌باشند. همچنین از مهم‌ترین تمایزات بنیادین این سند با سایر اسناد تجاری در مرحله ایجاد سند است. قبض انبار در قالب شکل مخصوص و چاپ شده به صاحبان کالا تسلیم می‌شود. بارزترین تفاوت برات، سفته و چک با قبض انبار عمومی در قابلیت واخواست می‌باشد، بدین معنا که در صورت عدم قبولی برات (نکول) توسط برات‌گیر یا عدم پرداخت مبلغ مندرج در برات توسط براتگیر قبول کننده، اعتراض نکولی یا اعتراض عدم تأدیه تنظیم می‌شود و در تنظیم این پروتست (اعتراض) فواید زیادی نهفته است. تمایز اساسی دیگر در تعقیب کیفری صادر کننده چک می‌باشد که در قبض انبار وجود ندارد.

کلید واژگان: قبض انبار، اسناد تجاری، برات، سفته، چک.

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. naeim.alinaghi@yahoo.com

^۲ استادیار دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. Ism.Abasi@iauctb.ac.ir

^۳ استادیار مدعو دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی و استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند، تهران، ایران

(نویسنده مسئول). montazer@damavandiau.ac.ir

^۴ دانشیار دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. shahbazinia@modares.ac.ir

^۵ استادیار دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. Hei.Hasanzadeh@iauctb.ac.ir

مقدمه

نویسندگان حقوق تجارت ایران برای اسناد تجارتي دو مفهوم عام و خاص قایل می باشند. در مفهوم اعم، هر سند یا نوشته ای که در امر تجارت کاربرد داشته باشد را می توان سند تجارتي قلمداد نمود، لیکن در مفهوم اخص اسناد تجاری شامل برات سفته و چک می گردد. فواید این تقسیم بندی ذکر برخی ویژگی ها و مزایا برای اسناد تجاری به مفهوم اخص می باشند. اسناد تجاری در مفهوم اخص به هر سندی تجاری گفته می شود که از دو ویژگی برخوردار باشند. اول اینکه متضمن مبعی وجه در سررسید کوتاه مدت هستند و دوم اینکه این اسناد ذاتاً گردش پذیر می باشند. در نظام حقوقی ایران صرفاً سه سند تجارتي برات، سفته و چک از این دو ویژگی برخوردارند. هر سند تجارتي که فاقد این دو ویژگی یا یکی از آنها باشد، سند تجاری در مفهوم اعم محسوب می شود. یکی از مسائل مورد بحث در اسناد تجاری قبض انبارهای عمومی است که کمتر به آن پرداخته شده است. قبض رسمی انبار سند قابل معامله ای است که به وسیله آن تاجری به عنوان ضمانت تعهد خود، اجناسی را که در انبار عمومی یا در نزد خود دارد به گروه طلبکار می دهد، که این سند از دو قسم، قبض رسید و برگ وثیقه تشکیل شده است. قبض رسید بیانگر مالکیت و سپردن کالا در انبارهای عمومی است و برگ وثیقه بعد از ظهرونویسی به نفع وام دهنده، دلیل وثیقه بودن کالا محسوب می شود.

انبار عمومی موسسه ای است بازرگانی که به منظور قبول امانت و نگهداری مواد اولیه و محصولات قبض انبار عمومی که معمولاً بر دو سند اطلاق می شود قبض رسید و برگ وثیقه، سند اول که معرف مالکیت کالا است. این سند پس از سپردن اجناس به انبار عمومی و توسط انبار صادر می گردد و در واقع رسیدی است که دارنده آن مالک کالاهای سپرده شده به انبار محسوب می شود و سند دوم که برگ وثیقه نام دارد سندی است مشابه سفته که علاوه بر وعده متعهد بر پرداخت مبلغی معین در وجه یا به حواله کرد دارنده، کالاهای

موجود در انبار را نیز در رهن دارنده برگ وثیقه قرار می دهند تا در صورت عدم پرداخت دین مذکور در سررسید مقرر، بتواند با فروش کالاهای سپرده شده از طریق مزایده و مراجعه به مراجع قضایی یا اجرای ثبت اداره ثبت اسناد و املاک طلب خود را وصول نماید. متأسفانه قانون تجارت ایران در خصوص تعریف، خصایص و آثار این اسناد و به ویژه برگ وثیقه انبار عمومی علیرغم وجود اثرات بسیار ارزنده برای بازرگانان، ساکت است. این سند که از آن به سند تجارتي یاد می نمایند، به ندرت مورد توجه قرار گرفته است و در منابع حقوقی موجود نیز به اختصار به آن پرداخته شده است. در حالیکه نگاهی به همین اختصار اهمیت آن را آشکار می سازد. تنها تصویبنامه و آیین نامه مربوط به تأسیس انبارهای عمومی مصوب ۱۳۴۰ مختصراً موادی را به این سند اختصاص داده است و انبار را موظف به صدور چنین سندی نموده است. از آنجایی که این قبض یک نوع سند تجارتي در مفهوم اعم محسوب می شود، مقایسه آن با سایر اسناد تجارتي در مفهوم اخص می تواند ماهیت این نوع سند را مشخص کند. علاوه بر این از حیث کاربردی نیز بموجب تصویبنامه مورخ ۲۸/۰۲/۱۳۷۹ هیات محترم وزیران یکی از کاربردهای قبض انبار در نظام بانکی کشور استفاده از آن در افتتاح اعتبار اسنادی است. این سند با توجه به ماهیت و خصوصیتی که دارد، قطعاً با سایر اسناد از جمله اسناد تجاری به معنای اخص تمایزات بارزی دارد. این تمایزات غالباً در چارچوب تمایزات شکلی و گاهی اوقات نیز تمایزات ماهوی پدیدار می شوند. این سند رسیدی است که از دو برگ قبض رسید و برگ وثیقه تشکیل می شود. این در حالی است که اسناد تجارتي به معنی اخص در قالب یک برگه اند که محتویات آنها و نحوه پرداخت و هم چنین شرایط ماهوی و شکلی آنها تعیین کننده نوع سند (برات، سفته، چک) می باشند. ناگفته نماند که قبض انبار در برخی ویژگی ها و اعمال برواتی از جمله ظهرونویسی که بر روی اسناد تجارتي در مفهوم اخص صورت می پذیرد، مشترک است.

۱- مفاهیم

۱-۱ مفهوم قبض انبار

قبض انبار دارای دو جزء است که به شکل ذیل می باشد.

۱- قبض رسید که دلیل مالکیت سپردن کالا در انبارهای عمومی است. مالکیت کالای این سند را می توان از طریق ظهرونیسی به دیگری واگذار نمود. «قبض» از نظر لغوی دارای معانی متفاوتی است، از جمله: با دست چیزی گرفتن، جمع کردن، درهم کشیدن، رسید. (بندر ریگی، ۱۳۷۲: ۴۳۱) همچنین مقابل کلمه «انبار» آمده است جای ریختن و انباشتن غله یا چیزهای دیگر جای ریختن و نگه داشتن کالاهای تجارتي و نیز خس و خاشاک و چیزهای دیگر که روی هم انباشته می شود. (عمید، ۱۳۸۵: ۹۳۳) در زبان انگلیسی واژه (ware) به معنای جنس و کالا است و کلمه (warehouse) به معنای انبار کالا می باشد.

از نظر اصطلاحی قبض انبار یا وارانٹ (Warrant) سند قابل معامله ای است که به وسیله آن تاجر به عنوان ضمانت تعهد خود اجناسی را که در انبار عمومی یا در نزد خود دارد، به گرو طلبکار می دهد. (ستوده تهرانی، ۱۳۸۸: ۳۴۴) این سند در عین حال معرف طلب و گرو است. قبض رسمی انبار از طرف انبارهای عمومی صادر می شود که در آنجا تاجر اجناس خود را به امانت می سپارند. انبار عمومی در مقابل دریافت کالا دو نوع قبض صادر می کند، یکی قبض رسید و یکی برگ وثیقه. این قبوض معرف کالا بوده و با ظهرونیسی قابل نقل و انتقال می باشند. انتقال قبض رسید به منزله انتقال کالا و گرو گذاشتن برگ وثیقه به منزله وثیقه گذاشتن کالا می باشد و این اسناد مانند برات و سفته به وسیله ظهرونیسی قابل نقل و انتقال می باشند. البته قبض رسید کالا و برگ وثیقه به وسایل دیگر نیز قابل نقل و انتقال می باشند، ولی در این صورت مدارک دیگری باید نقل و انتقال را تأیید نمایند، در صورتی که با ظهرونیسی احتیاج به انجام تشریفات دیگری برای انتقال اسناد مزبور در بین نیست و در مورد برگ وثیقه

ظهرونیسی نسبت به مبلغ طلب مورد وثیقه با صاحب کالا مسئولیت تضامنی پیدا می کند و از این جهت قبوض رسمی انبار اوراق تجارتي قابل معامله محسوب می شوند. (اسکینی، ۱۳۸۹: ج ۳، ۱۱۴) تاجر که جنسی را به انبار عمومی می سپارد، می تواند تقاضای صدور قبض رسید و برگ وثیقه نماید و در موقع انتقال این قبوض کسی که کالا به وی منتقل شده است و اولین کسی که کالا را به گرو در مقابل طلب خود دریافت نموده است، باید انتقال یا گرو را در دفتر انبار عمومی به ثبت برساند. (علی نقی و دیگران، ۱۴۰۱: ۵۳).

۱-۲ اسناد تجارتي در مفهوم اخص

قانون تجارتي ایران از اسناد تجارتي تعریفی بعمل نیاورده است، لذا اساتید حقوق تجارتي با تکیه بر تمام یا برخی از ویژگی ها و اوصاف اسناد تجارتي به تعریف آن پرداخته اند. یکی از اساتید قدیمی حقوق تجارتي در تعریف اسناد تجارتي با تکیه بر وصف مسئولیت تضامنی مسئولان آن آورده است که اسناد تجارتي به معنی اخص اسنادی است که قانون تجارتي برای آنها مزایای مخصوصی قائل شده است که مهم ترین آنها ضمانت کلیه اشخاصی است که آنها را امضا می نمایند. (اعظمی زنگنه، ۱۳۵۳: ۲۱۵) دکتر مرتضی نصیری نیز با تأکید بر اینکه برات، سفته و چک نمونه بارز اسناد بازرگانی هستند، آورده است "اسناد بازرگانی برحسب تعریف کلی عبارت است از اسنادی که قابل پرداخت به حواله کرد یا در وجه حامل بوده و توسط صادرکننده به امضا رسیده و متضمن تعهد بدون قید و شرط پرداخت مبلغی معین در سررسید مشخص در آینده یا به صرف مطالبه باشد. اسناد بازرگانی دارای ویژگی هایی است که آن را از قراردادهای معمولی به کلی متمایز می گرداند." (نصیری، ۱۳۸۹: ۶۳)

یکی دیگر از اساتید پیشین حقوق تجارتي بدون آن که تعریف خاصی از اسناد تجارتي ارائه نماید، مزایایی برای آنها در نظر گرفته است که برزخ میان اسناد رسمی و عادی هستند. (کاتبی، ۱۳۷۹: ۱۳) ایشان مهم ترین این مزایا را اختصاصی بودن دعاوی، مسئولیت تضامنی، مرور زمان

- اسناد تجاری قابلیت نقل و انتقال دارند؛
- متضمن پرداخت مبلغ معینی وجه نقد می باشند؛
- پرداخت وجه در آنها به رویت یا به سررسید کوتاه مدت می باشد؛
- از مقررات ویژه قانونی تبعیت می کنند. (مسعودی، ۱۳۷۹: ۲۱)

منظور از قابلیت نقل و انتقال این است که استاد تجاری در مفهوم اخص ذاتاً گردش پذیرند به این معنا که در یک روند ساده و سریع از شخصی به شخص دیگر منتقل می شوند. (98: 2015, *Bonhomme*) نویسندگان حقوق تجارت فرانسه در بیان ویژگی های اسناد تجاری در مفهوم خاص آورده اند که این اسناد دارای ویژگی های منحصر به فردی شامل قابلیت گردش پذیری، متضمن مبلغ معینی وجه نقد، تعهد به پرداخت (*un engagement de payer*) و سررسید کوتاه مدت می باشند. (*Piedelièvre, 2014*: 77). با توجه به وجود اصول مهمی از جمله سرعت، سهولت و امنیت در معاملات تجاری و رفع نیازهای بازرگانی، ضرورت رواج اسناد تجاری امری اجتناب ناپذیر بوده است. از اینرو این اسناد با متصف شدن به یک سری ویژگی های خاص و حمایت های قانونگذار، اجرای سریع، آسان و اطمینان بخش روابط تجاری را تسهیل می نماید. (میری، ۱۳۸۹: ۱۲)

اسناد تجاری (در معنای عام) کارکردهای متفاوتی دارند. به عنوان مثال چک، سفته، برات و اعتبار اسنادی نقش پرداخت پول و مبادلات پولی را بر عهده دارند که در این میان سفته و برات جهت پرداخت های وعده دار و چک برای پرداخت های نقدی و اعتبار اسنادی برای پرداخت های بین المللی به کار می رود. فاکتور یا سیاهه تجاری بیانگر بیع تجاری است. انواع بارنامه ها، اسناد حمل و قبض انبار علاوه بر اینکه حاکی از وجود نوعی قرارداد حمل و نقل و انبارداری (امانت) است، دلیل مالکیت کالا نیز می باشد. اوراق قرضه و سهام معرف میزان مشارکت اشخاص در شرکت های تجاری است. (عرفانی، ۱۳۹۲: ۳۶۷)

اختصاصی، قابلیت دادخواست، امتیاز در تأمین خواسته بدون تودیع خسارت احتمالی، مسئولیت کیفری در چک و اعتبار اسناد تجاری نزد بانکها و اشخاص می داند. مرحوم دکتر حسن ستوده تهرانی تعریفی از اسناد تجاری به دست می دهد که دو وصف "قابلیت انتقال" و "جایگزینی" را بیشتر مورد توجه قرار می دهد: «اسناد تجاری صرف نظر از معنای کلی که ممکن است داشته باشند به تمامی اسنادی که بین تجار رد و بدل می شوند، تعمیم داده می شود و معمولاً اسناد و اوراقی هستند که قابل معامله بوده و معرف طلبی با سررسید کوتاه مدت می باشند. قانون تعریفی از اسناد تجاری ننموده؛ ولی برای هر یک از انواع آن مواردی در قانون تجارت و قوانین مخصوص تعیین شده است که مهم ترین آنها عبارتند از «برات، سفته، چک، قبض رسمی انبار، سهام و برگه های قرضه». (ستوده تهرانی، ۱۳۸۸: ۳۱۴) یکی از نویسندگان حقوق تجارت پس از ذکر نظرات دیگر نویسندگان آورده است که اسناد تجاری به معنی خاص اسنادی هستند که معمولاً توسط تجار و در معاملات تجاری صادر گردیده و به راحتی قابل معامله و انتقال بوده و معرف وجود طلبی معین بنفع دارنده آن در مواعد معین و معمولاً کوتاه مدت می باشند و دارنده آن بشرط رعایت تشریفات قانونی از مزایای خاصی جهت وصول وجه این اسناد برخوردار می باشد. (حسن زاده، ۱۳۹۸: ۳۳). بالاخره استاد دکتر ربیعا اسکینی هم با مدنظر قرار دادن دو وصف جایگزینی و انتقالی چنین مقرر می دارد: "اسناد تجاری به معنای عام به اسناد براتی و غیر براتی تقسیم می شوند. اسناد براتی اسنادی است که خصایص عمده براتی را دارند؛ یعنی نماینده مبلغی وجه نقد می باشند که پرداخت آن در سررسید معین عندالمطالبه پیش بینی شده و از طریق ظهنویسی قابل انتقال است" (اسکینی، ۱۳۸۹ جلد سوم: ۶۹)

۲- تمایزات بنیادین اسناد تجاری به معنی اخص با

قبض انبار

اسناد تجاری در معنای اخص از ویژگی هایی به شرح ذیل برخوردارند:

۱-۲ وجوه افتراق قبض انبار با برات

قانون تجارت ایران تعریفی از برات ارائه نموده است. یکی از نویسندگان در تعریف این سند آورده است که برات عبارتست از «نوشته ای که به موجب آن شخصی به دیگری دستور می دهد در وعده ای معین یا قابل تعیین مبلغی را به شخصی ثالث یا به حواله کرد او پرداخت کند». (اسکینی، ۱۳۸۸: ۴۷) توصیف برات و ویژگیهای آن از موضوع این مقاله خارج است، لذا ذیلاً صرفاً به مقایسه قبض انبار با برات می پردازیم. هر دو سند (برات و قبض انبار) قابل انتقال اند (گردش پذیرند) و بوسیله ظهرنویسی منتقل می گردند.

قبض انبار عمومی از جهات ذیل مشابه برات است:

- هر دو سند (برات، قبض انبار) قابل انتقال اند و بوسیله ظهرنویسی منتقل می گردند.

بموجب ماده ۲۴۵ قانون تجارت انتقال برات به وسیله ظهرنویسی به عمل می آید. ماده ۶ تصویب نامه مربوط به تأسیس انبارهای عمومی در مورد قبض انبار نیز به روش فوق قابل انتقال می داند.

- صدور برات در وجه حامل بموجب مادتين ۲۲۳ (بند ۷) و ۲۲۶ قانون تجارت امکان پذیر نمی باشد و قبض رسید انبارهای عمومی نیز وفق ماده ۹ آیین نامه متضمن نام و نام خانوادگی، محل اقامت تودیع کننده کالا است. ضمن اینکه ماده ۷ تصویب نامه این خصوص مقرر می دارد: «کسی که قبض رسید یا برگ وثیقه به نفع او ظهرنویسی شده می تواند تقاضا کند که ظهرنویسی با قید نام و نام خانوادگی و محل اقامت او و میزان وام با قید تاریخ در دفتر انبار و در ظهر برگ وثیقه ثبت شود ولی اولین ظهرنویسی برگ وثیقه باید در موقع وثیقه گذاردن کالا در دفاتر انبار به ثبت برسد و در غیر این صورت وثیقه مزبور در مقابل شخص که وثیقه خود را به ثبت رسانیده معتبر نخواهد بود و به علاوه شخص

متخلف در مقابل اشخاص ثالث مسئول خسارات وارده از تخلف خود خواهد بود» لذا صدور قبض رسید بدون نام و برگ وثیقه در وجه حامل امکان پذیر نیست»

- برات و قبض انبار به راحتی و با سرعت قابل انتقال بوده و از وصف تجریدی برخوردارند.

- برگ وثیقه انبارهای عمومی دارای سر رسید تعیین شده و مقرر است متقابلاً اگر برات وعده دار باشد دارای سر رسید می باشد.

تفاوت های برات و قبض انبار عمومی به شرح زیر می باشد:

- بارزترین تفاوت برات و قبض انبار عمومی در معنای اخص آن در قابلیت واخواست می باشد، بدین معنا که در صورت عدم قبولی برات (نکول) توسط برات گیر یا عدم پرداخت مبلغ مندرج در برات توسط قبول کننده اعتراض نکول یا اعتراض عدم تأدیه تنظیم می شود و در تنظیم این پروتست فایده زیادی نرفته است. مثل این که تأمین خواسته مطابق ماده ۱۱۰ قانون آیین دادرسی مدنی و ۲۹۲ قانون تجارت در صورت واخواست شدن اسناد تجاری بدون سپردن خسارت احتمالی امکان پذیر است و دادگاه به صرف واخواست اسناد تجاری برای دارنده آن قرار تأمین خواسته صادر می نماید. این در حالی است که در مورد برگ وثیقه صادره از انبارهای عمومی اگر در سر رسید تعیین شده مبلغ مندرج در آن وصول نشود دارنده نمی تواند آن سند را واخواست نماید و متعاقباً در صورت تقاضای تأمین خواسته بایستی خسارات احتمالی به صندوق دادگستری تودیع نماید. البته کالاهای موجود در انبار به نفع دارنده برگ وثیقه ضبط می شود و از این حیث نسبت به برات برتری دارد و همین تضمین، دارنده برگ وثیقه را از تأمین خواسته بی نیاز می سازد.

۲-۲ وجوه افتراق قبض انبار با سفته

- صدور سفته در وجه حامل یا عندالمطالبه امکان دارد، در حالیکه برگ وثیقه انبار عمومی که مشابه سفته است به نام شخص معین صادر می گردد و سر رسید معین دارد.
- سفته سندی است که بموجب آن امضاکننده، متعهد پرداخت مبلغی در موعد معین یا عندالمطالبه در وجه حامل یا شخص معین و یا به حواله کرد آن شخص می گردد، در حالیکه در امضای قبض انبار، متعهد به دارنده این امکان را می دهد تا در صورت عدم پرداخت به موقع وجه آن، کالای موضوع سند را که نزد انبار عمومی قرار دارد، بفروشد برساند و از محل آن، طلب خود را دریافت نماید. (باقری اصل، ۱۳۹۳: ۳۵)
- هنگامی که سفته وصول نشود دارنده آن می تواند آن را واخواست کند و اعتراض عدم تأدیه مانند برات آثار مفیدی را به دنبال دارد از جمله در تعیین مرور زمان اسناد تجاری و مواعد اقامه دعوی و عدم تودیع خسارت احتمالی در تقاضای تأمین خواسته در حالی که قبض انبار عمومی (برگ وثیقه) قابل واخواست نیست.
- ذکر تاریخ انتقال ظهرنویسی در قبض انبار ضروری است اما در مورد سفته چنین دستورالعملی وجود ندارد.

۲-۳ وجوه افتراق قبض انبار با چک

- چک نوشته ای است که به موجب آن صادر کننده وجوهی را که نزد محال علیه دارد کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می نماید.
- چک و قبض انبارهای عمومی قابل ظهرنویسی اند و از این طریق به دیگری منتقل می شوند گر چه ظهرنویسی تنها راه انتقال چک نمی باشد.

- در صدور برات سه نفر مداخله دارند برات کش، برات گیر و دارنده این سند تجاری، در حالی که در صدور قبض صرفاً انبار عمومی و در برگ وثیقه پس از درخواست صاحب کالا بانک وام دهنده و انبار دخالت دارند. با این توضیح که قبولی محالاً علیه که در برات شرط است در قبض انبار عمومی به میان نمی آید.
- برات به رؤیت، یا به وعده از رؤیت یا به وعده از تاریخ صدور یا در سر رسید معین می باشد. در حالی که قبض انبار عمومی به معنای اخص (برگ وثیقه) سر رسید معین دارد و به رؤیت یا عندالمطالبه نمی باشد قسمت اخیر ماده ۱۳ آیین نامه انبارهای عمومی بیان می دارد: "... علاوه بر ذکر تاریخ قید مشخصات زیر نیز در ظهر برگ وثیقه و قبض رسید اجباری است:

الف- مبلغ بدهی

ب- سر رسید بدهی

ج- نام و نام خانوادگی و شغل و اقامتگاه انتقال گیرنده"

- الزاماً برات در پی دین براتگیر صادر نمی گردد و ممکن است وی مدیون نباشد اما برات را قبول نماید، در حالیکه در برگ وثیقه حتماً دینی وجود دارد و به تبع آن دین و در پی تضمین آن دین، برگ وثیقه صادر می شود.

اساساً قبض انبار به دارنده آن امکان می دهد تا مالکیت کالای موجود در انبار را بدست آورد، در حالیکه اسناد تجارتي در مفهوم اخص چنین امکانی را برای دارنده آن بوجود نمی آورد و صرفاً متضمن مبلغی وجه نقد است. لذا بارنامه دریایی و قبض انبار در زمره اسناد تجارتي در مفهوم اخص قرار نمی گیرند، چرا که این اسناد مبین ارزش خود نیستند. (Le Cannu, 2010: 263-264)

کالا شناخته می شود، ظهنویسی یا ظهننویسان آن فاقد مسئولیت تضامنی شناخته می شوند. ضمن اینکه آثار ظهننویسی آنها نیز متفاوت است، به این معنا که بر اساس ماده ۶ تصویبنامه مربوط به تاسیس انبارهای عمومی در صورت ظهننویسی برگ وثیقه، کالا مربوط به آن در گرو (وثیقه) شخصی که بنفع وی ظهننویسی صورت گرفته، قرار می گیرد. به تعبیر دیگر اولین ظهننویسی برگ وثیقه در واقع توثیق و ترهین کالای آن است، نه انتقال آن. (عبدی پورفرد، ۱۴۰۱: ۳۲۳) در حالیکه ظهننویسی قبض رسید متضمن انتقال مالکیت کالا به ذینفع ظهننویسی است.

اسناد تجارتي در مفهوم اخص چه در مرحله صدور و چه در زمان ظهننویسی مبتنی است بر تعهد(ات) پایه که منتهی به یک رابطه برواتی مستقل از تعهد پایه می گردد. در ادبیات حقوقی فرانسه به این رابطه برواتی مستقل *un rapport cambiaire independant* گفته می شود. این رابطه که کلیه متعهدین سند تجاری در معنای اخص را به هم پیوند می زند، مختص اسناد تجارتي در مفهوم اخص بوده و دارای ماهیت تجارتي است. علاوه بر این تعهد برواتی از حیث مدت با تعهد یا تعهدات پایه متفاوت است. از نقطه نظر مرور زمان نیز از قواعد ویژه ای تبعیت می نماید و غالباً کوتاه است (Houtceiff, 2008: 484).

برآیند

هر چند اسناد تجارتي در مفهوم اعم شامل کلیه اسنادی که در قلمرو تجارت بکار می روند، می گردند، لیکن در معنای خاص اسناد تجاری صرفاً محدود به برات، سفته و چک شده اند. از اینرو هر جا سخن از اسناد تجاری باشد، معنای خاص آن به ذهن متبادر می شود و معنای عام آن مورد توجه قرار نمی گیرد. بنابراین با توجه به همین رویکرد قبض انبار که در زمره اسناد تجارتي کاربرد دارد، کمتر مورد اقبال اشخاص قرار می گیرد. از نقطه نظر بنیادی نیز این سند با اسناد تجاری به معنی اخص تمایزات بنیادینی دارد. قبض انبار دارای تشابهات

- مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان چک و ظهر نویسان برگ وثیقه مانند هم است.
- چک سندی است لازم الاجرا که از طریق اجرای ثبت وجه آن قابل مطالبه است و برگ وثیقه انبارهای عمومی نیز مطابق ماده ۱۰ تصویبنامه مربوط به تاسیس انبارهای عمومی مصوب شهریور ماه ۱۳۴۰ هیأت وزیران از طریق ثبت محل اجرا می شود.

بارزترین وجوه تمایز چک و برگ وثیقه به شرح ذیل است:

- صدور چک حامل مجاز است اما برگ وثیقه حتماً با نام صادر می شود.
- در صورت عدم تأدیه وجه چک در تاریخ مقرر دارنده آن می تواند با دریافت گواهینامه عدم پرداخت چک از سوی بانک واقامه دعوی بر مبنای آن در دادگاه صالح از تودیع خسارت احتمالی معاف گردد در حالی که در برگ وثیقه چنین گواهی وجود ندارد و از طریق ثبت محل می توان آن را اجرا کرد.
- صدور چک بلامحل در برخی مصادیق جرم است و چک این امتیاز را نسبت به دیگر اسناد تجاری دارد که دارنده آن می تواند صادر کننده را تعقیب کیفری نماید در حالی که برگ وثیقه بعد کیفری ندارد. گر چه صدور چک بلامحل عملاً امکان پذیر است اما در برگ وثیقه چون مال التجاره بدواً به انبار سپرده می شود، بلامحل نمی باشد.
- تاریخ ظهر نویسی در چک اجباری نیست در حالی که در برگ وثیقه ذکر تاریخ ضروری است.

حال که تمایزات بنیادین قبض انبار عمومی با اسناد تجاری در مفهوم اخص بیان شد، روشن است که قبض انبارهای عمومی اعم از قبض رسید و برگ وثیقه از مصادیق اسناد تجاری در مفهوم اخص خارج است، چرا که علیرغم دارا بودن ویژگی قابلیت ظهننویسی این سند که بعنوان سند مالکیت

تجارتي پرداخته شود و با استفاده از مقررات کشورهای پیشرو از جمله فرانسه وضعیت این سند را در نظام حقوقی ایران بطور دقیق مشخص نماید.

منابع و ماخذ

اسکینی، ربیعا، (۱۳۸۹) حقوق تجارت، تهران، انتشارات سمت، ج ۳.

اعظمی زنگنه، عبدالحمید، (۱۳۵۳) حقوق بازرگانی، به سعی و اهتمام سهراب امینیان، چاپ چهارم.

باقری اصل، حیدر (۱۳۹۳) توثیق اسناد تجاری در حقوق ایران، چاپ دوم، انتشارات مجمع عمومی و فرهنگی مجد. بندریگی، محمد (۱۳۷۲) فرهنگ جدید عربی-فارسی، تهران، انتشارات اسلامی.

حسن زاده، حیدر (۱۳۹۸) حقوق تجارت، استاد تجارتي، چاپ اول، انتشارات خرسندی.

ستوده تهرانی، حسن (۱۳۸۸) حقوق تجارت، ج ۳، تهران، انتشارات دادگستر.

عبدی پورفرد، ابراهیم (۱۴۰۱) حقوق تجارت، اسناد تجاری (با اصلاحات و اضافات)، جلد سوم، چاپ هفتم، انتشارات مجمع عمومی و فرهنگی مجد.

علی نقی، نعیم، اسماعیل عباسی، مهدی منتظر، مرتضی شهبازی نیا و حیدر حسن زاده، مقاله شناخت و کارکرد قبض انبار در حقوق ایران و تطبیق با قانون تجارت ایالات متحده آمریکا، نشریه علمی دانش مالی و تحلیل اوراق بهادار، دوره ۱۵، شماره ۱ (پیاپی ۵۳)، بهار ۱۴۰۱.

عرفانی، محمود، (۱۳۹۲) حقوق تجارت، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.

عمید، حسن (۱۳۸۵) فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات امیر کبیر.

کاتبی، حسینقلی (۱۳۷۹) حقوق اسناد تجاری، تهران، انتشارات مجد.

مسعودی، بابک (۱۳۷۹) اصول حاکم بر اسناد تجاری، مجله کانون وکلای دادگستری مرکز، دوره جدید، شماره ۲.

میری، سید حسین (۱۳۸۹) اوصاف و اصول حاکم بر اسناد تجاری، تهران، انتشارات جنگل.

قابل توجهی با سفته است، چرا که با امضاء آن صادرکننده متعهد می شود که مبلغ مشخصی را در سررسید معین به دارنده آن بپردازد. با وجود این بین این دو سند تفاوت‌های بنیادینی وجود دارد. چرا که با امضاء قبض انبار متعهد به دارنده این حق را می دهد که در صورت عدم پرداخت به موقع مبلغ مندرج در آن، کالای موضوع سند را از طریق اجرای ثبت به نفع خود به فروش رسانده و از ماحصل آن طلب خود را دریافت نماید. در واقع قبض انبار وسیله ایجاد وثیقه به نفع دارنده سند است و بمنظور اخذ وام به صاحب کالا به کار می رود. در قبض انبار، قبض رسید بیانگر مالکیت و سپردن کالا در انبار های عمومی است و برگ وثیقه پس از ظهر نویسی به نفع وام دهنده، دلیل وثیقه بودن کالا محسوب می شود. در رابطه با برات نیز بارزترین تفاوت برات و قبض انبار عمومی در قابلیت واخواست آن می باشد، بدین معنا که در صورت عدم قبولی برات (نکول) توسط برات گیر یا عدم پرداخت مبلغ مندرج در برات توسط قبول کننده اعتراض نکول یا اعتراض عدم تأدیه تنظیم می شود، در حالیکه در قبض انبار چنین امری وجود ندارد. در رابطه با چک نیز تمایزات بنیادین قبض انبار با این سند در صدور چک بلامحل، طرق مختلف اقامه دعوا، صدور چک بصورت حامل است، در حالیکه صدور برگ وثیقه بصورت حامل مجاز نیست. همچنین در صورت عدم تأدیه وجه چک در تاریخ مقرر دارنده آن می تواند با دریافت گواهینامه عدم پرداخت چک از سوی بانک و اقامه دعوی بر مبنای آن در دادگاه صالح از تودیع خسارت احتمالی معاف گردد، در حالیکه در برگ وثیقه چنین گواهی وجود ندارد و از طریق اجرای ثبت محل می توان آن را اجرا کرد.

پیشنهاد

پیشنهاد مشخص این مقاله این است که در اصلاح قانون تجارت به موضوع قبض انبار بعنوان یکی از اسناد مهم

Le Canu, Paul, Thierry Granier et Richard Routier (2010), Droit Commercial, Instruments de paiement et de credit titrsation, 8e edition, Dalloz.

Houtcieff, Dimitri (2008), Droit du commerce ET des affaires, Droit commercial, acts de commerce, commerçants, fonds de commerce, instruments de paiement ET de credit, 2e edition, Dalloz.

نصیری، مرتضی (۱۳۸۹) مقدمه ای بر اسناد بازرگانی، جزوه دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.

Piedelièvre, Stéphane (2014), Instruments de credit ET de paiement, 8e édition, Dalloz.

Bonhomme, Régine (2015), Instruments de credit ET de paiement, introduction au droit bancaire, 11e edition, LGDJ.

The fundamental distinctions between warehouse receipts and specific commercial documents

Naeim Alinaghi¹

Ismaeil Abbasi²

Mehdi Montazer^{3}*

Morteza Shahbazinia⁴

Heidar

Hasanzadeh⁵

Abstract

Commercial documents have their own unique features due to their various functions. The warehouse bill is included in the general concept of commercial documents. What are the fundamental differences between the above-mentioned document and commercial documents, in particular, is an issue that has been addressed in this article using the analytical-descriptive method. Specific Commercial documents include bills of exchange, promissory notes and cheque, which have some similarities with warehouse receipts in terms of efficiency and temporary characteristic. Endorsement, joint responsibility of the payers is among these features. In addition, one of the most important fundamental differences between this document and other commercial documents is in the stage of creating the document. The warehouse bill submitted to the owners of the goods in a special and printed form. The most obvious difference between a bill of exchange, promissory note and cheque with a general warehouse bill is the demanding, which means that in case of non-acceptance of the bill of exchange (default) by the promissory note or non-payment of the amount stated in the bill of exchange by the accepting promissory note, a default protest or non-payment protest will be set up, and there are many advantages in organizing this protest. Another fundamental difference in criminal prosecution is the issuer of the cheque, which is not present in the warehouse bill.

Keywords: *warehouse bill, commercial documents, bill of exchange, promissory notes, cheque.*

¹ PhD Candidate of Private Law, Faculty of Law, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

² Assistant Professor of Faculty of Law, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

³ Visiting Assistant Professor of Faculty of Law, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, and Assistant Professor of Private Law, Faculty of Human Sciences, Islamic Azad University, Damavand Branch, Tehran, Iran. (Corresponding Author): (montazer@damavandiau.ac.ir).

⁴ Associate Professor of Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

⁵ Assistant Professor of Faculty of Law, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.